

PILARS, FOLRES I MANILLES (APROXIMACIÓ A LES MANILLES DEL PILAR DE VUIT)

Ara fa poc més d'un segle que es bastien, a les terres castelleres de Catalunya, les màximes construccions de castells mai realitzades; quatre d'elles són les que podem considerar com a grans fites: el 4 de 9 net, el 3 de 9 net,⁽¹⁾ el 5 de 9 amb folre i, finalment, el pilar de 8 amb folre i manilles, castell al qual es dedica el monument d'Altafulla.

D'aquestes quatre construccions, potser la més interessant és el pilar de 8 amb folre i manilles, no només per ser la més allunyada de les possibilitats de la castellística actual, sinó també per l'ús d'un element, exclusiu d'aquest castell, que mai no ha estat utilitzat en aquest segle: les manilles⁽²⁾ (o brida, com també recull Pere Català).⁽³⁾

Les manilles, les podem definir com a la mínima estructura de pinya plenament funcional, que col·loquem sobre el folre a nivell de terços, capaç de suportar un segment de castell equiparable al pilar de 6.

Quina era l'estructura de les manilles? Això és el que tractarem d'escatir en aquest article, mitjançant una teoria de la construcció de les estructures de pinya, breument exposada, aplicada al que sabem dels pilars del segle passat.

(1) Hi ha polèmica sobre si el 3 de 9 net es féu o no. Jo crec que sí, malgrat els bons arguments en contra que dóna Francesc Piñas a "Reflexions sobre Miscel·lània Castellera", *La Veu de la Colla Vella*, núm. 34. Valls, agost 1989. Crec que tres notícies d'època són més que suficients, i la pèrdua del castell en la tradició oral és explicable per diverses raons en les quals ara no entrarem.

(2) No considero manilles (sabreu la raó llegint l'article) la, diguem-ne, ajuda (en terme del segle XIX) que els Castellers de Vilafranca col·locaren a terços del 2 de 9, ja que no eren una estructura completa de pinya. Cal remarcar que aquesta ajuda coincideix amb la definició de brida que fa Pere Català.

(3) *Món Casteller*, Volum II, pàg. 892. Rafel Dalmau Editor. Barcelona 1981.

1. LA CONSTRUCCIÓ DE LES ESTRUCTURES DE PINYA⁽⁴⁾

Evidentment aquest és un tema que necessitaria un treball molt més ampli, així és que em limitaré a mostrar les línies principals, sense les explicacions i justificacions que segurament serien convenients.

A. Un cop els baixos en la seva correcta posició,⁽⁵⁾ una estructura de pinya es basteix a partir d'eixos de simetria (tants com baixos tingui el castell). Cada eix naixerà del centre geomètric del castell i passarà per un dels baixos; a la vegada, per cada baix només hi passarà un eix. Aquests eixos són els que determinen la posició dels elements de la pinya.

En els castells compostos, cada una de les construccions integrants tindrà el seu propi centre geomètric i joc d'eixos, i no n'hi haurà cap de global.

Pel que fa a les torres, ens caldrà establir dos eixos secundaris, que passaran per l'element més important de la pinya (els vents); això servirà sobretot per a les estructures folrades.

Quant al pilar, són els components de la pinya els que determinen el nombre i posició dels eixos; n'establím dos de principals i dos de secundaris.⁽⁶⁾ (Vegeu figures 1-6).

B. Podem dividir l'estructura de la pinya en tres components; cadascun realitza una funció essencial i diferent. Una pinya a la qual falti un d'aquests elements no serà funcional.

1) Component bàsic: Format per aquells elements de la pinya la funció principal dels quals és donar suport al baix.

2) Component secundari: Format per aquells components de la pinya la funció principal dels quals és donar suport als segons, ja sigui directament o indirectament.

3) Component terciari o cordó: Format per aquells elements de la pinya la funció principal dels quals és donar suport als dos primers components, garantint-ne un bon funcionament.

(4) Hi ha poca cosa escrita. Podeu veure, sobre el folre, l'article de Carles Feiner (encara que no hi estic totalment d'acord, sí en línies generals) "Aproximació als castells amb folre", dins *Colla. Butlletí dels Minyons de Terrassa*, Terrassa, 1988. També cal citar, en un terreny més pràctic que teòric, els diversos articles de Francesc Piñas a "La Veu de la Colla Vella".

(5) És molt important la correcta posició dels baixos, però afecta més al tronc que a la pinya i, per tant, ara no ens n'ocupem.

(6) Aquí fem una mica de trampa, ja que definim els eixos més per coneixements pràctics que no teòrics.

Cal remarcar que tots els elements de la pinya exerceixen, en major o menor grau, les tres funcions, però en tenen una de principal que ens permet subdividir-los:

Component bàsic: contraforts, crosses, daus.

Component secundari: agulles, primeres, segones, laterals, segones laterals, vents, segones vents.

Component terciari: resta de la pinya.

Quan superposem dues estructures de pinya, la funció secundària de la pinya inferior passa a exercir-se indirectament, actuant de suport de la superior.

Cap estructura de pinya (incloent, per tant, folres i manilles) no pot funcionar bé si manca un o més dels tres components.

2. FOLRES I MANILLES

Una estructura de folre no és més que la reducció d'una estructura de pinya. El folre ha de conservar les característiques bàsiques que hem assenyalat per a les estructures de pinya; o sigui, construcció a partir d'eixos de simetria i conservació de les tres funcions. Vegem-ho en les quatre estructures de folre:⁽⁷⁾

(Figures 7-10)

En les manilles, aquesta reducció de la pinya s'ha de fer al mínim; alerta, però! al mateix temps haurà de conservar els tres components o no serà funcional. Pensem que per cada persona a terços multipliquem la necessitat de gent al segon pis (folre), i per a cada persona al folre multipliquem la necessitat de gent a la pinya.

Així, doncs, trobar l'estructura de les manilles serà, alhora, trobar l'estructura mínima de pinya capaç de suportar el segment de castell equivalent a una construcció de pilar de sis.

Volem aclarir encara un parell de punts:

Hi ha poques estructures de pinya funcionals, i encara menys d'idònies o plenament funcionals,⁽⁸⁾ de manera que gairebé es pot considerar que només hi ha una manera idònia de construir una estructura de pinya.

(7) Per a més informació d'aquest tema podeu veure la meua sèrie d'articles "Castells de nou" a *Castellers. Butlletí dels Castellers de Terrassa*, núm. 4, 5, 6 (el darrer, encara no publicat).

(8) Definim com a estructura de pinya idònia o plenament funcional aquella estructura de pinya que millor s'adequa a les necessitats del castell.

És cert que, a la pràctica, la manca d'elements amb els trets distintius o característiques adequades per a cada estructura ens pot fer abandonar l'estructura adient (ja que, a més, cada element condiciona aquells altres que hi estan en contacte), però aquesta estructura ja no funcionarà tan bé.

No és correcte el que a vegades s'ha sentit a dir que en els castells del segle XIX no hi havia tècnica. Potser no era tan coneguda ni ben formulada, però tals construccions no es podien bastir sense una tècnica acuradíssima, que es perdé els anys de decadència.⁽⁹⁾

Per tant, ja que pels anys d'experimentació i construccions realitzades podem pensar que, el segle passat, en sabien molt més que ara, trobant l'estructura mínima de pinya capaç de suportar un segment de castell equivalent al pilar de sis trobarem les manilles del pilar de vuit.

3. ELS GRANS PILARS DEL SEGLE XIX

Les primeres notícies del pilar de 7 daten del 1834;⁽¹⁰⁾ de totes maneres, el pilar de 7 ja pot tenir anys, ja que pràcticament no conservem dades de castells anteriors a aquesta data. Fins prop de 20 anys més tard, com sabem gràcies a la meravellosa carta de Mañé i Flaquer,⁽¹¹⁾ no se supera aquest sostre; és el 1852 quan s'aconsegueix, per primer i potser únic cop, el pilar de set net, del qual no hi ha cap referència posterior a aquesta data.⁽¹²⁾

Això ens planteja un nou problema: És possible el pilar de vuit amb folre? Crec que no; com ja hem dit, només tenim constància del pilar de set net en una ocasió, mai no va ser un castell consolidat, ja que per fer caminar el pilar de 7 es conservava el folre, i amb tot i això són escassos (tres mencions)⁽¹³⁾ i poc assolits (14 passes).⁽¹⁴⁾ Ja el 1858 s'assoleix el pilar de vuit;⁽¹⁵⁾ cal pensar que en trobar aquest camí de superació s'abandonà el

(9) Tampoc no hi ha gaire cosa sobre això. Podeu veure el magnífic article de Salvador Palomar "Castells i tradició oral: el Baix Camp" dins *Fulls de treball de Carrutxa*, núm. 21-22. Reus, 1987.

(10) *Món Casteller*, V I, pàg. 80.

(11) *Món Casteller*, V I, pàg. 91-93.

(12) L'article de Mañé i Flaquer és prou fiable —crec— per a considerar certa aquesta notícia.

(13) Article de Mañé i Flaquer. *Món Casteller*, V I, pàgs. 185-188 i 148.

(14) Article de Mañé i Flaquer.

(15) *Món Casteller*, V I, pàg. 98.

pilar de set net, igual com s'abandonaren els intents de castell de deu per cercar el de nou, net.⁽¹⁶⁾

Resolt doncs que tots els pilars de vuit foren amb folre i manilles, com també que el pilar de set net mai no es consolidà, ni probablement es féu amb posterioritat al 1858, ara cal fixar-nos en el castell aguantat per manilles: el pilar de sis.

El pilar de sis era, el segle XIX, un castell tan habitual i perfectament dominat que avui costa de creure. No només cal veure la quantitat de pilars de sis assolits, gairebé en cada actuació, sinó la seva impressionant varietat: pilar de sis amb una mà,⁽¹⁷⁾ sense mans,⁽¹⁸⁾ caminant,⁽¹⁹⁾ caragirats,⁽²⁰⁾ pujant les escales de la Seu de Tarragona⁽²¹⁾...

Veiem perfectament que el pilar de sis era plenament consolidat, per tant no necessitava massa ajuda, i això feia possible el castell clau que ens portarà a les manilles: el 4 de 8 amb el pilar de sis al mig.

4. LES MANILLES DEL PILAR DE VUIT

Acudim a una narració de Vidal i Valenciano,⁽²²⁾ datada el 1864, sobre el 4 de 8 amb el pilar, on veiem que, acabat el quatre es fa caminar el pilar, cosa que fa encara més concloent que quatre mans, ajudades per un cordó, són la mínima estructura de pinya capaç de suportar un segment de castell equivalent al pilar de sis. Això si estem d'acord que el quatre de vuit amb el pilar es feia igual que actualment, ja que aquesta és la seva única estructura de pinya plenament funcional.

Traslladem aquesta estructura a les manilles; com veiem, es compleixen totes les condicions abans exposades. Col·loquem quatre mans al voltant del terç (agulla, laterals pel mig, primeres), seguint els eixos de simetria principals de la pinya; prescindim dels elements (laterals pel davant i pel darrera) marcats pels eixos secundaris de la pinya, ja que construïm una estructura mínima; les mans actuen no només com a component se-

(16) Joaquim Beseran, "Castells de nou (II)", a *Castellers. Butlletí dels Castellers de Terrassa*, Terrassa, juliol 1989.

(17) *Món Casteller*, V I, pàg. 149.

(18) *Món Casteller*, V I, pàg. 162.

(19) Vegeu referències anteriors.

(20) *Món Casteller*, V I, pàg. 162.

(21) Vegeu l'article corresponent al pilar de sis de la sèrie de Miquel Trenchs "Els grans castells del segle passat (2a. part)", al setmanari *El Vallenc*, Valls, 1989.

(22) *Món Casteller*, V I, pàg. 120.

cundari, sinó també com a bàsic, ja que el baix o terç queda prou ben travat per elles (això no passa en cap altre castell on haurien de situar contraforts i crosses o daus); les manilles no queden completes, les mans no podrien treballar sense algú que través tota l'estructura; col·locarem quatre persones de cordó, una en cada eix principal, darrera les mans, ben agafades entre elles per travar tot el conjunt. (Figura II).

En total nou persones a terços, prou reduït per tal que el castell sigui possible, ja que el nombre de persones que calen no és excessiu i pot funcionar sense ofegar els components de la pinya inferior.

Les manilles són un element gairebé exclusiu del pilar de vuit; en qualsevol altre castell requeririen massa gent i el farien força inviable.

Joaquim Beseran i Alberich

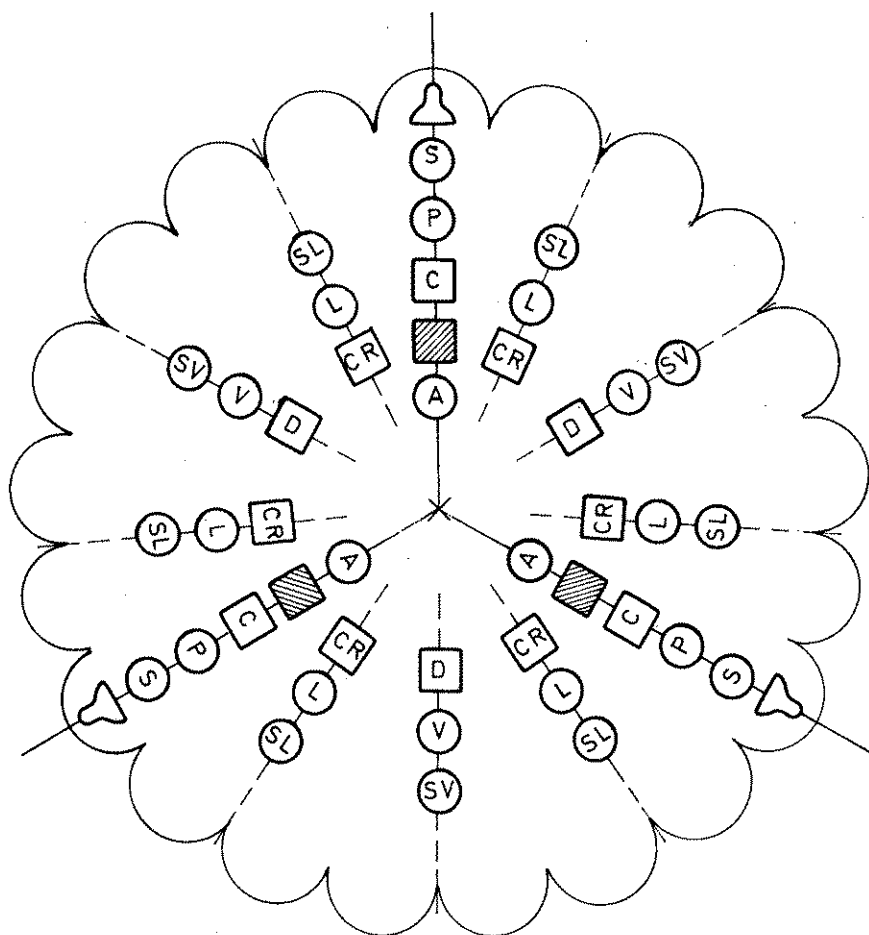

Figura 1. Pinya d'un tres.

= baixos, segons, terços	C = contraforts
= components de l'estructura bàsica	V = vents
= components de l'estructura secundària	P = primeres
= components de l'estructura terciària	<div style="display: inline-block; vertical-align: middle;"> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">D</div> = davant
D. = darrera
D = davant
D. = darrera
<div style="display: inline-block; vertical-align: middle;">M</div> = mig </div>
= eixos principals	L = laterals
= eixos secundaris	LA = laterals agulla
= centre geomètric	S = segones mans
A = agulles	— = eixos principals
AC = agulles-contrafort	- - - = eixos secundaris
CR = crosses	X = centre geomètric
D = daus	

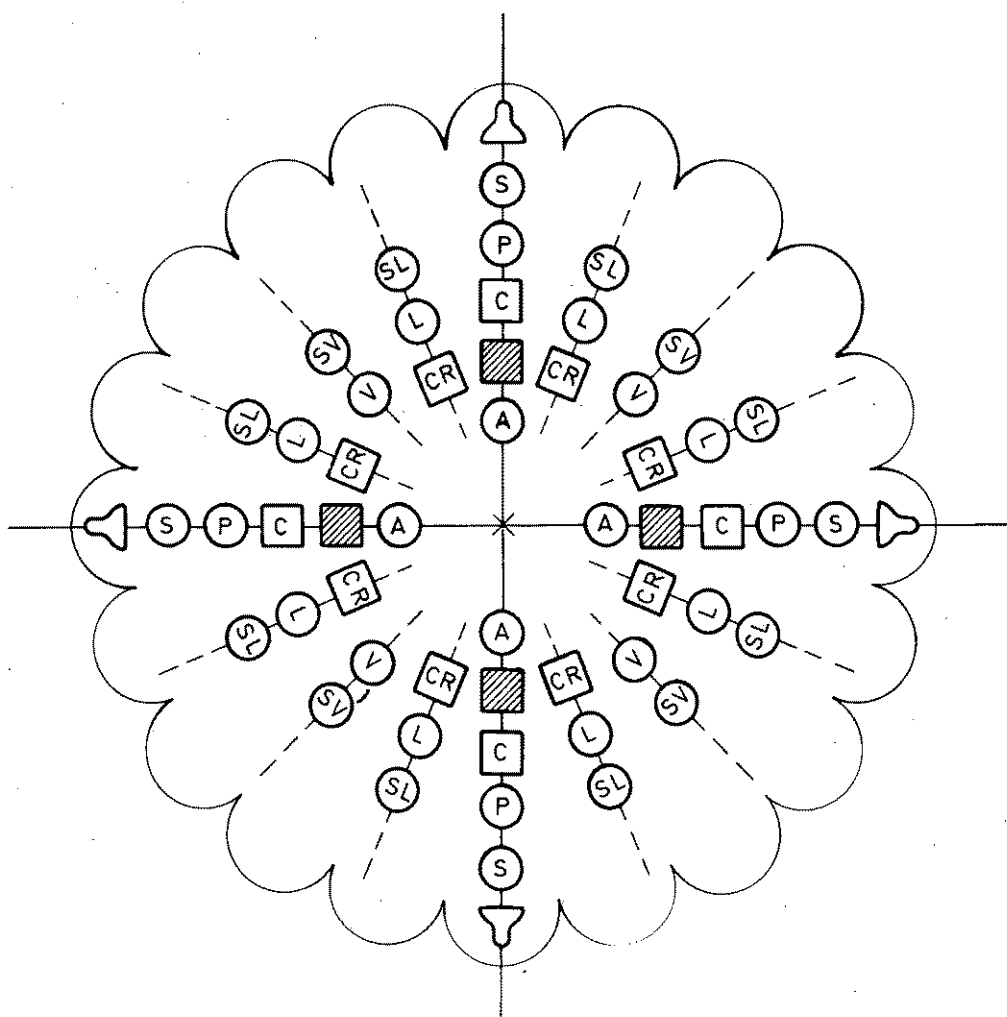
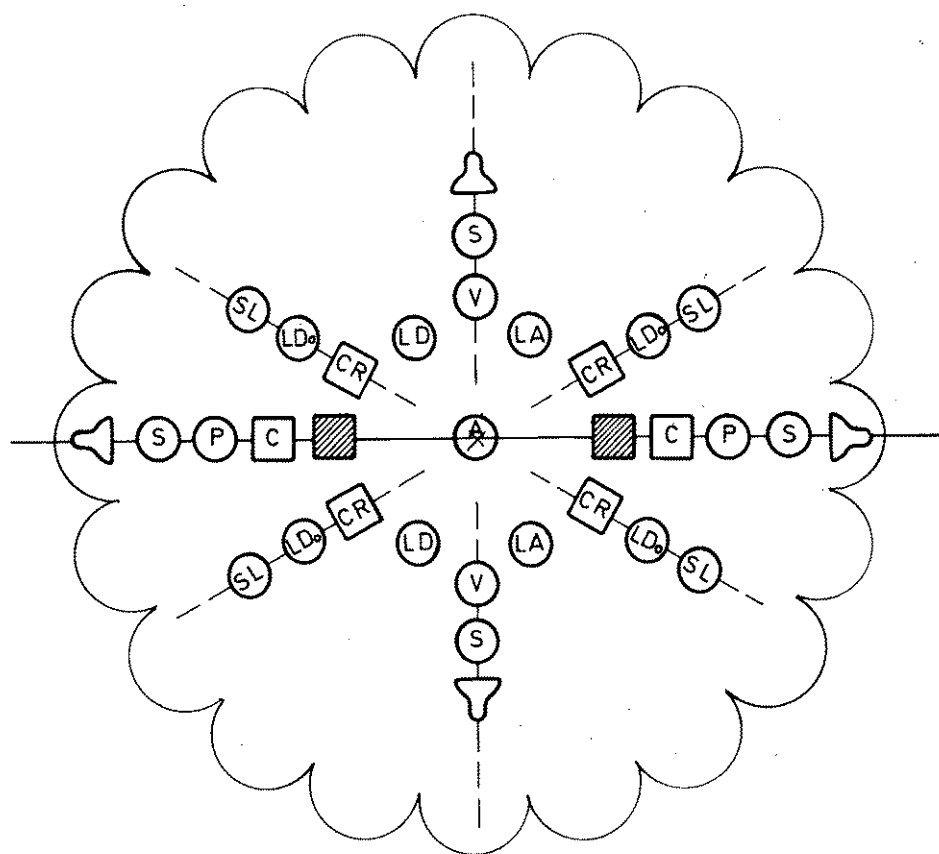
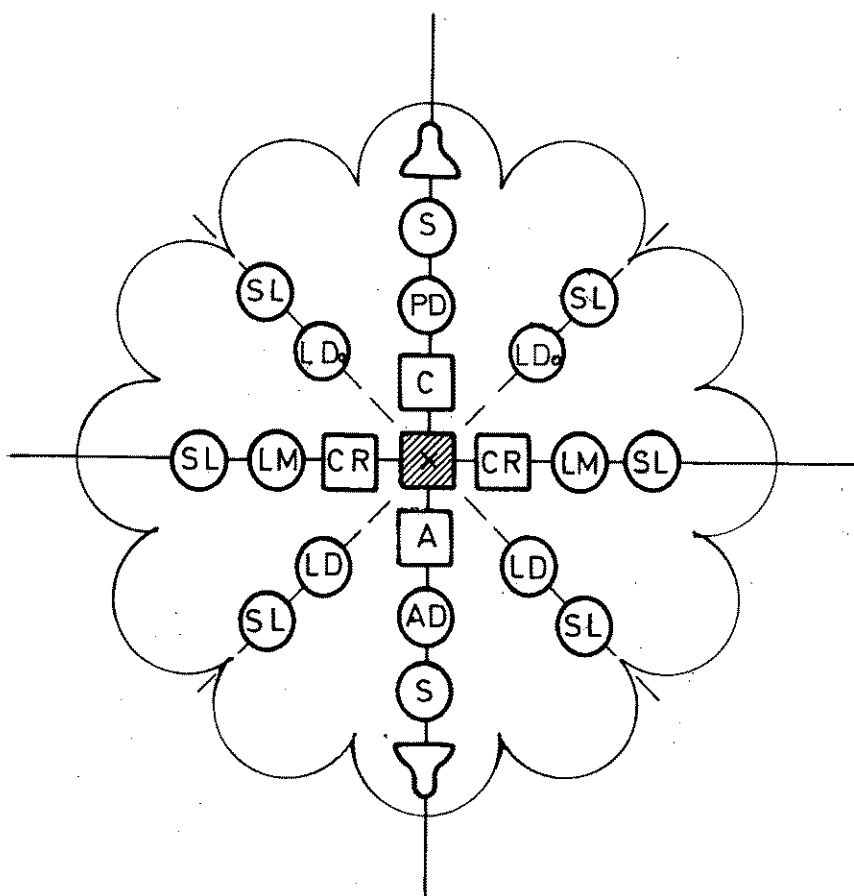

Figura 2. Pinya d'un quatre

Figures 3 i 7. Pinya-folre d'una torre (en el folre cal eliminar el cordó o reduir-lo)

Figures 4 i 8. Pinya-folre d'un pilar (en el pilar cal fer cordó més reduït)

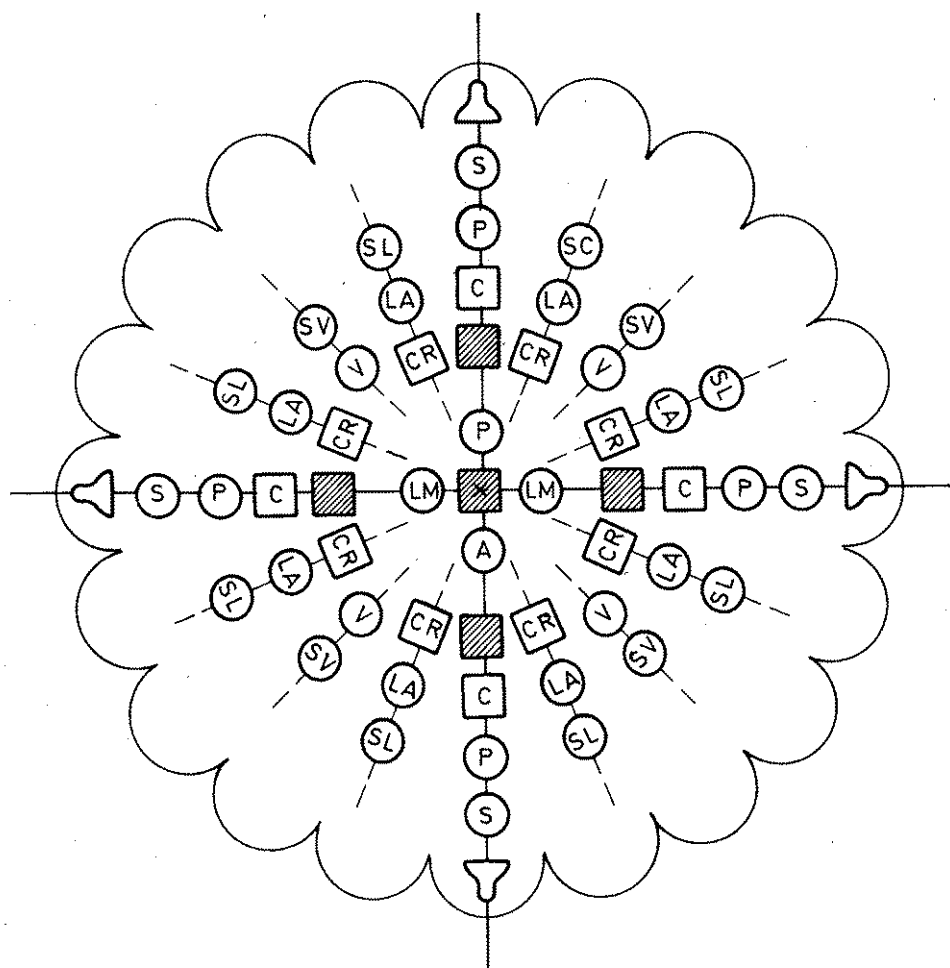

Figura 5. Pinya d'un quatre amb el pilar.

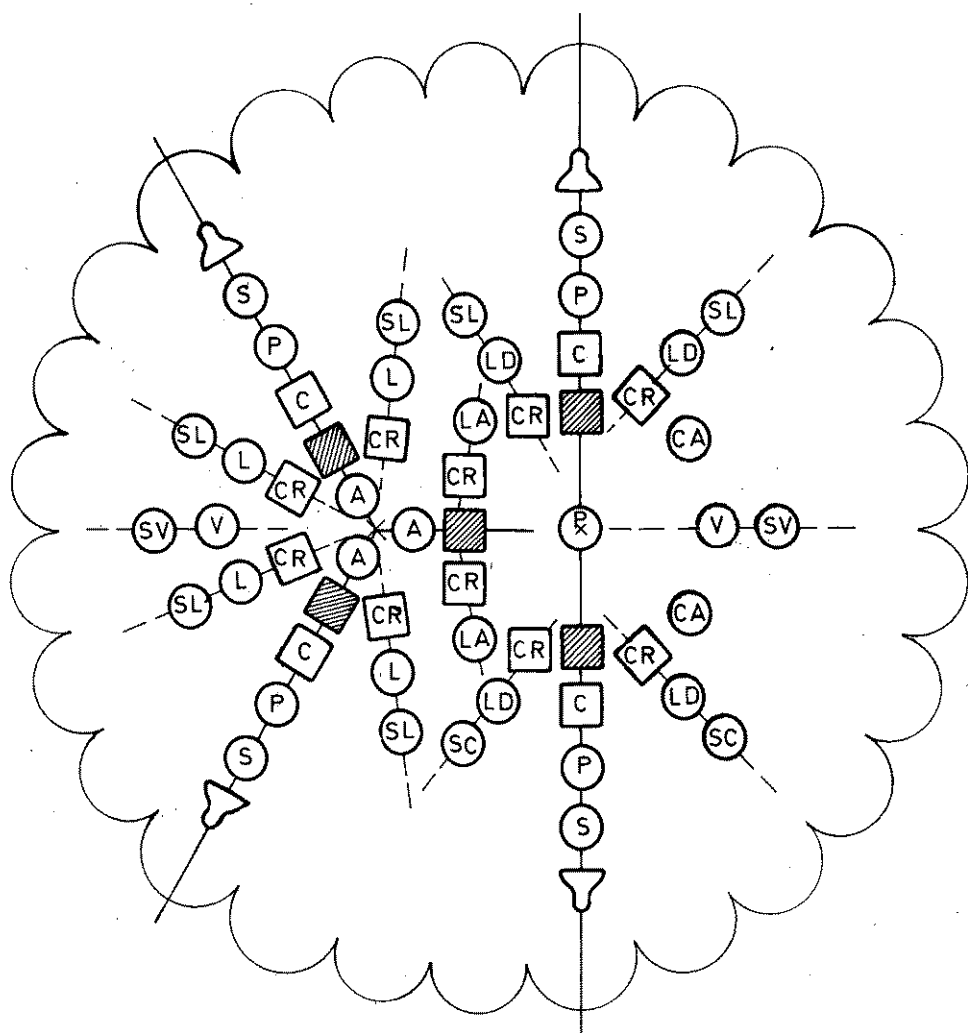

Figura 6. Pinya d'un cinc

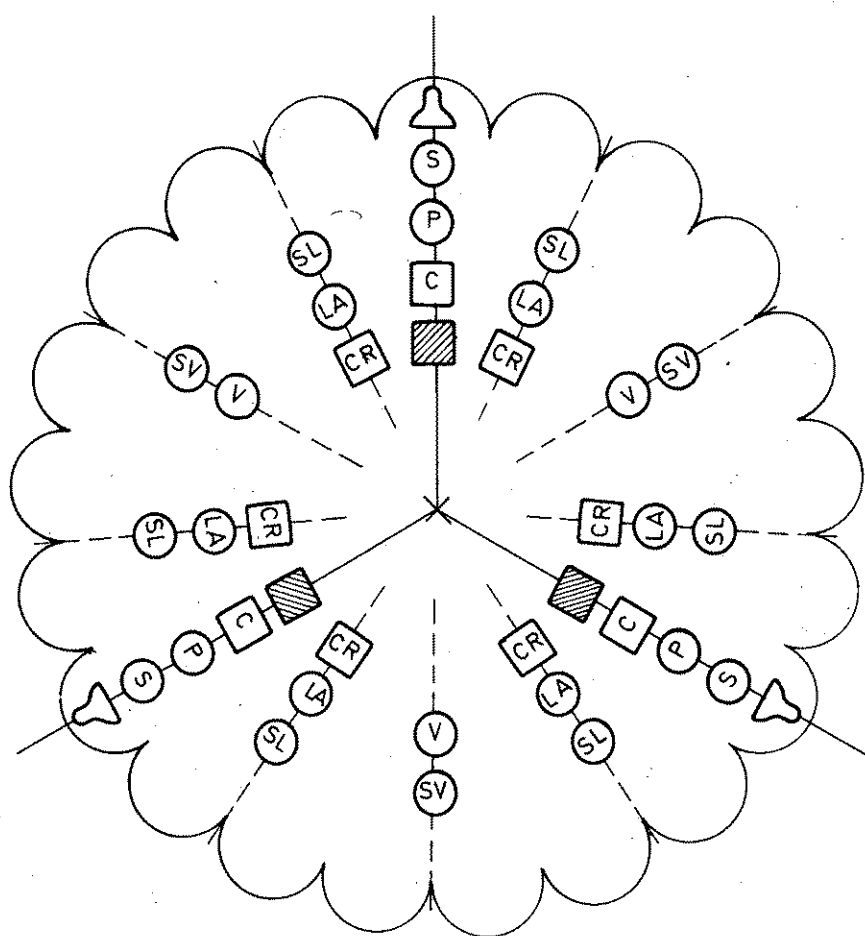

Figura 9. Folre d'un tres (és possible ampliar cordó)

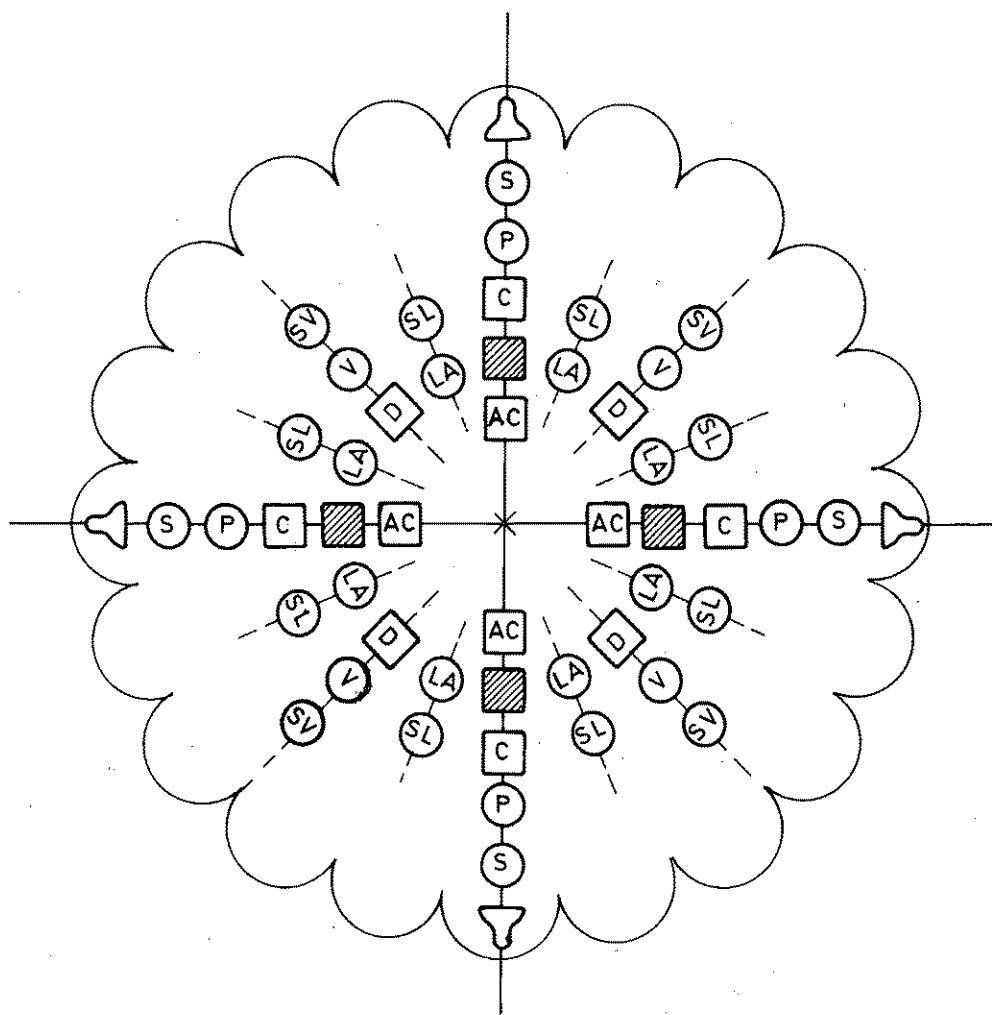

Figura 10. Folre d'un quatre (és possible ampliar cordó)

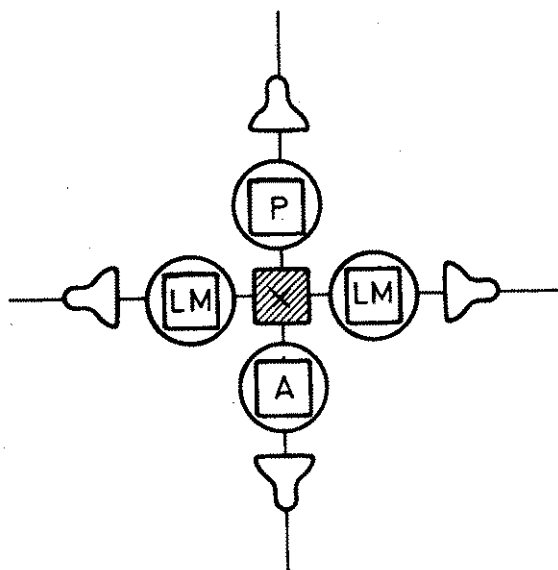

Figura 11. Les manilles del pilar de vuit
Gràfics: Albert Boronat